

336) ve bir Bizans yapısından devşirilerek yüzündeki haçın kazındığı, ancak izinin perdahlanmadan bırakıldığı anlaşılmaktadır. Zira granitin perdahlanması yontulmasından daha zor değildir ve inşaatta kullanılmış olan diğer devşirme taşların tamamı da kazınıp perdahlanmıştır. Evliya Çelebi, taçkapı önünde yer alan 2,65 m. çapındaki, etrafı renkli mermer parçalarıyla çerçevelenip tezyin edilmiş kırmızı porfiritik granit ayak taşı, "lâl renkli eşi bulunmaz bir somaki" şeklinde tanımlayarak bu taş üzerine daha ayrıntılı bilgiler verdikten sonra söz konusu haçlı ayak taşına geçmekte ve hakkında, "yüzünde bir haç bulunduğu, ustanın kazınmasına rağmen izinin hâlâ belli olduğu" açıklamasını yapmaktadır (*Seyahatnâme*, I, 153-154). Daha sonra ise özetle, "kâfirlerin bir milyon mal verdikleri halde alamadıkları ve bir gün Gala-ta'da yatan bir kâfir kalyonunun attığı bir top güllesinin, sol harem kapısının alt eşiğini kırdıktan sonra bu taşın üzerine gelerek durduğu" yolunda bir rivayet nakletmektedir.

Ayak taşlarının Avrupa'da olduğu gibi yalnız granit ve porfir cinsi en sert inşaat taşlarından yapılması (Shaffer-Zim, s. 154) ve bu taşların Anadolu'ya ancak Mısır ve Avrupa (Alp dağları) gibi uzak bölgelerden getirilmesi, artık harabelerden alınacak uygun taşın kalmadığı geç dönemlerde bu geleneğin terkedilmesine sebep olmuştur. Bugün binaların kapı önlerine yerleştirilen demir ızgaralar, ayak-kabılardan çamur temizlemenin yanı sıra ayak taşı görevini de yapmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 153-154; P. Shaffer — H. Zim, *Rocce e Minerali*, Milano 1970, s. 111, 113, 154; Ö. Lütfi Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmaret-i İnşaatı (1550-1557)*, Ankara 1972, I, 335-336; SA, I, 137; Pakalın, I, 119; İst.A, III, 1427-1428.

SARGON ERDEM

AYAMAVRA

Osmanlılar devrinde
Yunanistan'ın bugünkü
Levkas şehrine verilen ad.

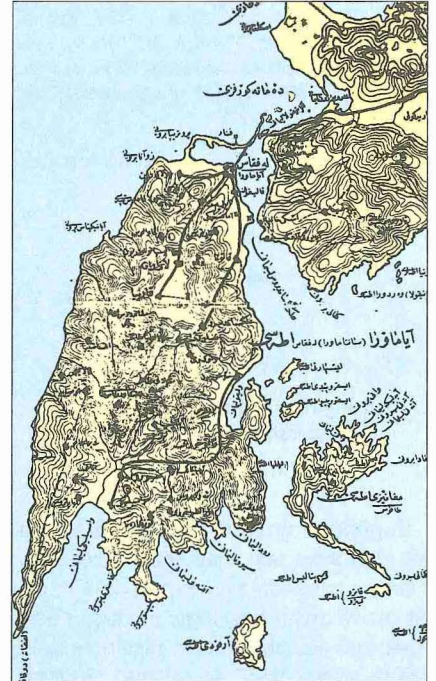
Şehrin üzerinde bulunduğu Levkas adası, Yunanistan'ın batısında yer alan dağlık İyon adalarından biri olup bugün üstünden karayolu geçen yarı bataklık bir kıstakla ana kara sahillerine bağlanmış durumdadır. Toplam 304 km² yüzölçümündeki adanın yüksek kesimleri, doruk noktası 1158 m. olan sarp kireç ta-

şı kayalıklardan teşekkül etmiştir ve taşıdığı Levkas adı da Eski Grekçe'de "beyaz" anlamına gelmektedir. Ada, Ortaçağ'da İtalyan azizesi Santa Maura adına burada kurulan ünlü bir kilise sebebiyle, Grek ve Latin kaynaklarında bugün de olduğu gibi Levkas'ın yanı sıra Aya Mavra veya Santa Maura adlarıyla, Osmanlılar tarafından ise Lefkade (لفقاد / لفقاد) adıyla anılmıştır. Osmanlılar adanın tamamına değil yalnız kilisenin içinde bulunduğu bugünkü Levkas şehrine Ayamavra (ایاموره) demişlerdir; ancak Ayamavra'nın adadaki yegâne şehir olması ve köy düzeyindeki diğer yerleşim birimlerinin buraya bağlı bulunmasından dolayı şehir söz konusu edildiğinde ada da akla gelmiştir.

Tarihi milâttan önce VIII. asra kadar inen ve bir Korint kolonisi olarak kurulan ilk Levkas şehri adanın doğu kıyısında yer alır. Nidhri bölgesinde ise Myken medeniyetine (m.ö. III-II. binyıllar) ait kalıntılar bulunmuştur. Ortaçağ'da yerli hânedanların hâkimiyetinden sonra önce-leri Bizans Epir Despotluğu'nun mülkü olan Ayamavra, ardından Frank Orsini ailesine intikal etti. 1300'lerde I. John Orsini burayı korumak amacıyla küçük bir kale yaptırdı. Şehir 1362'de İtalyan Tocco Dükaliği'nin hâkimiyetine geçti. Carlo Tocco (1381-1403) burayı dükaliğinin merkezi yaparak tahkimatını artırdı. Osmanlılar, 1430'dan itibaren Epir bölgesinin büyük bir kısmına hâkim olmalarından ve 1449'da Arta'yı (Narda) ellerine geçirmelerinden sonra Ayamavra'yı tehdide başladılar. Son Tocco dükü Leonardo, Fâtih Sultan Mehmed'e bağlılığını bildirdi; ayrıca Fâtih'in üvey anesi Mara'nın yeğeni Milica Branković ile evlenerek Osmanlı hânedanı ile akrabalık kurdu. Leonardo, Milica'nın 1464'te ölümünden sonra, Osmanlılar'a karşı büyük bir düşmanlık besleyen Aragon hânedanına mensup prenses Francesca Marzano ile evlendi (1477). Bu durum Fâtih'in tepkisine yol açtı. İki yıl sonra Avlonya beyi Gedik Ahmed Paşa idaresindeki Osmanlı donanması, güneydeki Kefalonya adasıyla birlikte burayı da ele geçirdi; Leonardo ve Francesca İtalya'ya kaçtı. Şehir 1502'de kısa bir süre Venedik hâkimiyetine girdi ise de Osmanlı - Venedik savaşlarına son veren muahede ile Osmanlılar'a bırakıldı. Osmanlı hâkimiyeti döneminde (1479-1684) Karlı-ili sancağının bir kazası olan Ayamavra, Adriyatik denizinde bir ileri karakol olarak önemli rol oynadı.

Osmanlı fethi öncesinde varoşları ile birlikte tahminen 1500 kişilik bir nüfusa sahip olan Ayamavra, Osmanlılar döneminde özellikle XVI. yüzyılda büyük gelişme gösterdi. Fetih sırasında halkın bir kısmı kaçmış, bir kısmı da daha sonra İstanbul'a iskân edilmişti. Böylece nüfus azaldı, fakat çok geçmeden halkın bir kısmının geriye dönmesi üzerine yine bir artış görüldü. Cizye defterlerine göre 1489'da adanın toplam nüfusu tahminen 4300, bundan üç yıl sonra ise 4600 dolayında idi. XVI. yüzyılda şehir ve ada nüfus yönünden gelişti. Kanûnî'nin saltanatının ilk yıllarında yapılan tahrir* e göre şehrin nüfusu 1600 civarında idi ve bunun % 40'ını müslüman ahalî teşkil ediyordu; adada ise otuz beş köy ve tahminen 10.000'e yakın nüfus mevcuttu. Vergi nisbetlerindeki indirim, başka yerlerdeki hristiyan ahalinin buraya gelip yerleşmesinde önemli rol oynamıştı. Nitekim 1489 ve 1491 tarihli cizye defterlerine göre hristiyan hânelerden 25 akçe vergi alınıyordu, bu miktar ise normal verginin yarısından daha az idi. 1570 tarihli *Tahrir Defteri*'ne göre şehirde tahminen 3500-4000 kişi yaşıyordu ve o yıllarda burada kiliseden çevrilmiş olup 1864'e kadar mevcut olan Hünkâr Camii ile Bâli ve Yanya sancak beyi Fâik Pa-

XIX. yüzyılda yapılmış bir Osmanlı haritasında Ayamavra adası

şa oğlu Mustafa Bey camileri mevcuttu. Adada ise 15-16.000 nüfus ile otuz altı köy vardı. Bu dönemde ada halkına yetecek kadar buğday ve arpa elde ediliyor, bunun dışında bol miktarda şarap, zeytinyağı, ham ipek, pamuklu ve kırmızı boya üretiliyordu. XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı donanmasının önemli bir üssü olan Ayamavra'da askerî ve sivil büyük mimarlık faaliyetlerine girildi. Şehre su getirmek için çalışmalar yapıldı ve Osmanlı mühendisliğinin bir hârikası olan 360 kemerli su yolu inşa edilerek 3 km. ötedeki gür bir kaynaktan gerekli su sağlandı (BA, MD, VI, s. 129, hk. 273). Ayrıca İnebahtı Savaşı sırasında kuşatılan Ayamavra'nın surları 1572-1574'te Kaptanıderyâ Kılıç Ali Paşa'nın nezâretinde bütünüyle yenilendi. Yeni kale düzgün olmayan bir altıgen şeklinde olup uzunluğu 220 m., genişliği ise 150 m. kadardı.

Osmanlı coğrafyacıları, Batı Balkanlar'da İslâmiyet'in ileri karakolu durumundaki Ayamavra'dan çok az bahsediler. Pîrî Reis, alçak bir yerde bulunan kalenin iki tarafında köprüsü olduğunu, ana karaya bağlanan asma köprü'nün gemilerin geçişi sırasında açılıp kapandığını belirtir (*Kitâb-ı Bahriye*, s. 323-326). Aynı bilgiyi Kâtib Çelebi de tekrarlar. 1670-1671'de burayı gezen Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre, şehirde nisbeten fazla sayıda müslüman cemaati bulunuyor ve burada beş cami, yeni inşa edilmiş güzel bir mescid, bir medrese, iki mektep, hamam ve çok sayıda çeşme yer alıyordu. Evliya Çelebi müslüman halkın yoğun olarak sur içinde ve Osmanlı dönemi öncesine ait 200 kadar taş binada oturduklarını, bir kısmının da kırk elli kadar ahşap evin bu-

lunduğu Şehidlik Varoşu'nda hristiyanlarla birlikte yaşadıklarını belirtir. Şehrin en büyük dış mahallesine Taşra Varoş dendiğini ve burada 300 ev, bir mes-cid, tekke, mektep ve iki han bulunduğunu yazar. Diğer taraftan şehrin dördüncü parçasını teşkil eden Levkada Varoşu'nda tamamıyla gayri müslimlerin yerleşmiş olduğunu ve burada yirmi kilisenin bulunduğunu kaydeder ki bu bilgilerden şehirde 6000 dolayında nüfus mevcut olduğu anlaşılmaktadır. On-dan altı yıl sonra burayı gezen Jacop Spon ve George Wheeler ise kale ve varoşun 5-6000 kişilik Rum ve Türk nüfusu içine aldığını kaydetmektedirler. Ayrıca 1670 tarihli Osmanlı bütçesine göre kalede 285 kadar da muhafız bulunmaktaydı.

Ada, XVII. yüzyıldan itibaren artan vergiler, idarî bozukluklar, korsan baskınları, iklim şartlarının kötüleşmesi ile mahsûl miktarının azalması gibi ekonomik ve sosyal sebeplerle gittikçe gerilemeye başladı ve nüfusta hızlı düşüşler görüldü. 1684 yazında bir Venedik donanması şehri topa tuttuktan sonra işgal etti. Şehri ele geçiren Venedikliler, burayı askerî bir üs haline getirerek müslüman ahaliyi Osmanlı topraklarına, hristiyanları da adanın başka bölgesine naklettiler. 1699 Karlofça Antlaşması ile de ada tamamen Venedik'e bırakıldı. Venedikliler XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı kallesini Batı stilinde yenilediler ve eski iç kaleyi ortadan kaldırdılar. Eylül 1715'te burası yeniden Osmanlı hâkimiyetine geçti ve derhal adanın nüfus ve vergi tesbiti yapıldı. Tahrir komisyonu şehri oldukça ıssız buldu ve otuz iki köyünde yaklaşık 4900 kişi kaydedebildi (TK, TD, nr. 87). 1718'de Pasarofça Antlaşması ile ada Venedik'e terkedildi ve 1797'ye kadar onların elinde kaldı. 1768 Venedik sayımında adada 11.702 kişi ve otuz bir köy tesbit edildi. 1797'de Fransızlar tarafından işgal edilen ada 1800 yılında Osmanlı-Rus müşterek kuvvetleri tarafından alındı ise de 1807'de tekrar Fransızlar'ın eline geçti; aynı yıl içinde Yan-ya Valisi Tepedelenli Ali Paşa tarafından kuşatıldı fakat alınamadı. Bir süre sonra İngilizler'in eline geçen ada, 1864'te burayı ve diğer İyon adalarını Yunan Krallığı'na terketmelerine kadar onların hâkimiyetinde kaldı. 1825'te büyük bir zelzele ile harap olan Osmanlı su yolu, yakın zamanlara kadar karayolu olarak kullanıldı, daha sonra da adayı Yunanistan'a bağlayan yolun altında kaldı. 1879-

da 23.083 olan ve 1940'ta 31.064'e varan nüfus 1971'de 24.580'e 1981'de ise 21.863'e düştü. Osmanlı döneminden kalan üç kale bugün harap bir haldedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 561, 1348, 15190; BA, MD, VI, s. 129, hk. 273; XIX, XX; BA, TD, nr. 367; TK, TD, nr. 77, 87; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 631-637; Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, İstanbul 1935, s. 323-326; J. Spon — G. Wheeler, *Italianische, Dalmatische, Griechische und Orientalische Reise-Beschreibung*, Nürnberg 1681, I, 29; D.T. Ansted, *The Ionian Islands in the Year 1863*, London 1863, s. 125-228; A. Grasset St. Sauveur, *Voyages dans les îles et possessions ci-devant vénétiennes du Levant*, Paris 1800, s. 337 vd.; K. G. Macheiras, *To en Levkâdi frourion tis Aghias Mavras*, Athens 1956; P. G. Rontogiannis, *Istoria tis nisou Levkados I*, Athens 1980; Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Ait Notlar ve H. 1079-1080 (M. 1669-1670) Mâlî Yılına Ait bir Osmanlı Bütçesi ve Ekleri", *İFM*, XVII (1956), s. 278; a.mlf., "894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına Dair Muhâsebe Bilâncoları", *TTK Belgeler*, I/1 (1964), s. 101; Machiel Kiel, "Leukas / Santa Maura, een Turks-Venetiaanse grensvesting", *Jaarboek Stichting Menno van Coehoorn*, 1976, s. 58-64; a.mlf., "Leukas", *El²* (İng.), V, 725-728; Mahmut H. Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *VIII. TTK Bildiriler*, III (1983), s. 1559-1569; *Turski Izvori za Balgarskata Istorija*, Sofia 1986, VII, 21-128; *Megalê Elinikê Enkyklopaideia*, Athens 1931, XVI, 28; *EBr*, XIII, 998-999.

MACHIEL KIEL

ÂYAN

(آيآن)

Osmanlılar'da
şehir ve kasabalarda
devletle halk arasındaki ilişkileri
düzenleyen kimselere verilen ad.

"Göz" anlamına gelen Arapça *ayan* kelimesinin çoğulu olan *âyan eşraf, vücûh* ve *erkân* ile eş anlamlıdır. Özellikle halkın gözünde soy sop ve itibarca sıvrılmış olanlar için kullanılır: A'yân-ı Kureyş, a'yân-ı belde, a'yân-ı karye, a'yân-ı mahalle gibi. İlk İslâm devletlerinde görülen âyan, Osmanlılar'a Anadolu Selçuklu Devleti'nden geçmiştir. Osmanlı Devleti'nde de diğer devletlerde olduğu gibi çok geniş mânada kullanılmıştır. Tarihî belgelerde voyvoda, mütesellim, muhasıl, mutasarrıf ve vali olarak görülen yerli hânedanlar, aynı zamanda âyan, derbeyi veya mütegalibe tabirleriyle de ifade edilmektedir. Ayrıca molla, kadı, müftü, müderris, seyyid ve tarikat şeyhi gibi ilmiye mensupları, kethüdâyeri ve yeniçeri serdari gibi kapıkulları ve

Ayamavra'daki Osmanlı surlarından bir görünüş (M. Kiel arşivi)

